

Nazlı Budin

Ayşe Göktürk

Tunceroğlu

Nazlı Budin

Ayşe Göktürk Tunceroğlu

Budin neden “nazlı” idi. Aklımda bu soru. Yol boyu düşünüyorum.

Fethettiğimiz beldeler üzerine yaktığımız türkülerde “nazlı” sıfatı var mı başka? Üsküp? Şam? Selânik? Belgrad? Bağdat? Yok! Hiçbiri “nazlı” değil! Ama Budin “nazlı”dır. Neden?

Ferenc Liszt Havalimanı’na zihnimde bu soruyla indim.

Osmanlı ordusu, Kanuni Sultan Süleyman zamanında Budin’e dört sefer yapmıştır. İlki 1526 yılında. Ordumuz, Mohaç Meydan Muharebesi’ni 1526’nın ağustos ayında iki saat içinde kazandıktan sonra kuzeye yürüdü, eylül ayında Budin’e vardı, Budin’i aldı.

Ben de beş yüz yıl sonra eylül ayında Budin’e vardım!

O sene Sultan Süleyman Budin’i ilhak etmedi, himayesi altında Osmanlı’ya bağlı devlet statüsü verdi. Erdel Beyi Zapolya Yanoş’u tahta oturttu. Fakat Avusturya’nın Habsburg Hanedanı’nın Macar tahtında gözü vardı. Ertesi sene Arşidük Ferdinand, ki Mohaç’ta ölen kral Layoş’un da kayınbiraderiydi, Budin kalesini kuşattı. Kanuni, 1529’da tekrar sefere çıktı. Yine bir eylül günü Budin kalesi bir kere daha Osmanlı’ya teslim oldu. Tekrar Zapolya Yanoş tahta geçti.

Fakat Ferdinand vazgeçmiyordu. 1531’de bir hamle daha yapıp kaleyi kuşattı. Kanuni İstanbul’dan yola çıktı, fakat Rumeli eyaletlerinin paşaları, beyleri padişah daha gelmeden kaleyi geri aldı.

Bu arada Zapolya Yanoş ölünce.... Bunu fırsat bilen Ferdinand ve kendisine bağlı krallardan oluşan ordu kaleyi yine kuşattı. 1541’de Osmanlı ordusu bir kere daha Budin önlerine geldi ve kale alındıktan sonra bu sefer Kanuni himaye politikasından vazgeçip eyalet statüsü vererek Budin Beylerbeyliği’ni kurdu. Aylardan eylöldü!

Habsburgların saldırıları bundan sonra da devam etse bile Budin artık Evliya Çelebi’nin dediği gibi “Macarı az bir Türk şehri” oldu.

Acaba diyorum, dört seferin sonunda Osmanlı mülkü olduğu için mi “nazlı” dendi Budin’e? Yavaş yavaş, adım adım ele geçmiş. Divan şairi Nailî’nin dediği gibi “kadem kadem teşrif” etmiş. Acaba bu yüzden mi nazlı dendi?

Evliya Çelebi Türklerin Budin’i çok sevdiğini yazar. “Osmanlı mülkünde İstanbul, Bursa ve Edirne’den sonra en sevilen şehir burasıdır.” der. Hatta ilginç bir şey anlatır. Ne kadar gerçektir, bilmem. Mübâlağayı sevdiği mâlum. Evliyamıza göre Sultan Süleyman, şehri o kadar sevmiş ki “Budin’i Osmanoğlu tahtı edip sikke kestirip darphane kurmayı” bile düşünmüş! Bu coşkun sevgiden dolayı mı “nazlı” dendi Budin’e?

Evliya Çelebi, Budin’in fethi sırasında henüz dünyada değil. Sefere bizzat katılan babası, “Dergâh-ı Âli Kuyumcubaşısı Derviş Mehmed Zillî Efendi”nin kendisine anlattıklarını nakleder. Evliya, Budin’in 1686’da -yine bir eylül günü- elden çıkışını da görmemiştir. O Budin Beylerbeyliği’nin parlak döneminde ordunun seferlerine katılmış, oraları gezmiştir. Budin elden çıktıktan sonra yakılan o türküyü de bilmez. *Aldı Nemçe bizim nazlı Budin’i.*

Budin deyip duruyorum da şehrin adı artık Buda!

Macaristan'ın başşehri Budapeşte'deyiz.

Budapeşte, ortasından nehir geçen şehirlerden. Ve o nehir, Tuna!

İlk gördüğüm Tunalı şehir Viyana idi. Fakat Tuna Viyana'da şehrin ortasından geçmez, kıyısında kalır. Şehrin içine insan eliyle kanal açılmıştır; Viyanalılar "Donaukanal" der, ben "Tuna'nın protez kolu" derim. "Esas Tuna", Viyana'da şehrin hayli kenarında kaldığı için, gittiğim gün, olmayan Almanca'la nehri bulmak için nasıl ter döktüğümü *Öküzün Boynuzundaki Dünya* kitabımda anlatmıştım.

Budapeşte'de Tuna nehri şehrin tam ortasından, bir şahdamar gibi geçiyor. Bir taraf Buda, bir taraf Peşte. Budin kalesinin fethinden sonra Peşte kalesi muhafızları aman dileyip kalenin anahtarlarını Sultan Süleyman'a teslim etmişler. Evliya Çelebi der ki:

"Süleyman Han bu kaleyi seyredip 'Bu kale Budin'in karşısı, piştesidir' diye buyurup Pişte Kalesi derler. Ondan bozulmuşu meşhur olup Peşte Kalesi derler."

Pişttesi... Yani önü, öncesi. Evliya'nın yorumu bu! Peşte, nehrin doğu yakasında. Yani Rumeli'nden doğru yürüyen ordumuzun önüne ilk gelen belde Peşte olmalı. Ama önce nehrin karşı kıyısındaki, batısındaki Budin fethedilmiştir. Peşte yahut pest kelimesinin etimolojisi Batı tarihlerinde de tartışmalıdır. Şehir, sıcak su kaynakları ve ılıcaları ile ünlü olduğundan, en yaygın görüş Peşte/ Pest isminin Slav dillerinde 'sıcak yer', 'ocak', 'fırın' anlamına gelen kelime olduğudur.

Peki ya Buda? Osmanlı döneminde Budin dediğimiz Buda. Orada işe Attila karışıyor! Bazı Ortaçağ tarihlerinde Buda adının Attila'nın ağabeyi Bleda'dan geldiği söylenir. Bleda'ya Buda denirmiş Macarca'da. Fakat ismin Macarca'da "su" demek olan "Voda" kelimesinden geldiği de bir iddiadır. Belki doğrusu budur. Budapeşte, suyun iki kıyısında yükselen ve suyun hayat verdiği, su ile sarmaş dolaş şehirlerden.

Budapeşte'ye ayak basar basmaz kendimizi Tuna kıyısına attık. Akşamın ışıkları bir bir yanıp şehrin mimarî ihtişamını ziyadeleştirirken, tekne ile Tuna'ya açıldık. Peşte tarafında heybetli Parlamento Binası. Buda tarafında ise eski Budin Kalesi'nin yerinde yükselen onsekizinci asırdan kalma külliye: Saray, kale, müzeler, Balıkçı Tabyası... İki tarafta da ıslıl ıslıl aydınlatılmış, Barok ve Neo-Klasik üslupta göz alıcı bina kümelerinin arasından sakın, sessiz akıp giden Tuna...

Budin Kalesinin yerinde yükselen külliye

Parlamento Binası

Hey gidi Tuna! Seni görünce heyecanlanırsınız biz!

Ak tolgalı beylerbeyinin “İlerle!” diye haykırdığı^[1] zamandan beri.... Şanı büyük Osman Paşa’nın kolunda beşyüz top birden patladığı^[2] zamandan beri... “Akmam, etrafımı yıkmam”^[3] dediğin zamandan beri... Kibleye tutmuş yüzünü bir Müselman^[4] olduğun zamandan beri... Ungurus elinden yollar açtığın, analar ağlattığın, kanlar içtiğin^[5] zamandan beri... Kızılelma’nın ufkuna doğup Tuna’dan abdest alabilmeyince yunabilmezlerin^[6] zamanından beri... Nemçe bizim Nazlı Budin’i aldığından beri... Nasılsın, ne haldesin, bizden bir seda kaldı mı suyunda? Bizi hatırlayan, hatırlatan bir köşen, kıyn var mı? Görmeye geldim!

^[1] Yahya Kemal Beyatlı

^[2] Plevne Marşı

^[3] Plevne Marşı

^[4] Aşık Çelebi

^[5] Öksüz Dede

^[6] Niyazi Yıldırım Gençosmanoğlu